

ÍNDIX

Ha parlat perquè ha cregut	7
La descoberta del paisatge ponentí.....	15
Arrels familiars; de la botiga a l'hort.....	16
De l'hort a la lletra.....	24
Deures de la militància literària en l'erm ponentí	32
La descoberta de la plana a través dels sentits	42
El tarannà de la gent	54
La revolució del substrat col·lectiu pagès	60
Decepcions i esperances del progrés de la ruralia.....	70
El sentit del terror: ecologia i identitat.....	79
Reivindicació paisatgística de la terra	90
Pensar i fer país, Ponent.....	101
El país ponentí invisible i la Catalunya Nova	104
La província contra Catalunya i contra Lleida.....	113
Els Pirineus i l'Aragó en la geografia ponentina.....	122
Ponent contra la Lleida encarcerada i franquista.....	133
Regionalitat i comarcalitat a Ponent.....	143
La ciutat de Lleida i els equilibris ponentins.....	150
No hi ha Ponent sense llevant, Catalunya	160
Entre la ruralia local i la metròpoli internacional.....	171

Les geografies de l'ànima i la pàtria.....	179
El paisatge personal i la geografia en l'obra de Vallverdú	182
Memòria personal i memòria col·lectiva.....	192
Les bases republicanonoucentistes: Gaziol, Pla, Sagarra	197
Del combat per la democràcia al desencís	206
Progrés, llibertat i urbanitat	217
La cultura com a progrés: escola, ofici i ciència	226
Globals amb orgull local, el país reivindicat	233
Del país a la pàtria i de la pàtria a l'Estat.....	240
Perspectiva i recapitulació.....	251
Referències bibliogràfiques	259

HA PARLAT PERQUÈ HA CREGUT

Cercaràs debades el tast de la vida,
car no l'assenyalen profetes ni mags,
ni barons barballargs entre piles de llibres,
ni tampoc rodamons de periple arriscat.
Només l'hauràs xopant-te de les pures
realitats de l'entorn quotidià.¹ (JV, 2003)

Josep Vallverdú, “un dels escriptors més llegits avui, entre els vivents, de la literatura catalana, ho és sobretot per la seva basta producció infantil/juvenil, alhora valuosa i variada”, resumeix la *Història de la literatura catalana* dels mestres Riquer, Comas i Molas (1985-1988).² Qui sap si serà aquest el perfil personal que quedarà per a la posteritat, o potser al cap dels anys també es valorarà l'obra de traducció, assaig,

1. Josep Vallverdú (2009). De signe cranc. Lleida: Pagès editors, p. 34. Del poema “El tast de la vida”, signat el 9/7/2003. Tot i l'entrebanc a la lectura que representen les notes a peu de pàgina, el respecte a l'escriptor que centra aquest treball, Josep Vallverdú: JV, aconsella una referència estricta i permanent a l'origen dels textos citats. Noteu també que en el text es manté la data de l'elaboració original del text, quan se'n disposa, mentre la citació en nota introdueix la data d'edició. La llarga vida literària de Josep Vallverdú aconsella aquesta precisió.

2. Teresa Rovira (1988). “La literatura infantil i juvenil”. Dins: Joaquim Molas. *Història de la literatura Catalana. Part Moderna*, vol. XI. Barcelona: Ariel, p. 468.

biografia i, fins i tot, teatre o poesia, una obra extensa en el seu conjunt i àmpliament documentada.³ Ara per ara i sense cap mena de dubte, les narracions destinades als lectors més joves són les que han merescut més honors i reconeixements, més edicions i traduccions, i més lectors. Però no és aquesta vessant més creativa i de ficció la que motiva el nostre interès, sinó la que es troba en les obres d'assaig, memorialístiques o de viatges. Perquè en aquestes obres que l'escriptor anomena genèricament "personals" hi trobem la descripció i reflexió sobre el propi país i la seva gent, una aproximació personal que ha tingut una incidència certa en la història recent del Ponent català.

Amb Josep Vallverdú ens trobem, tal com anirem veient, davant un lletraferit d'interessos i temàtica variada, que no fa sinó adaptar-se i enfrontar-se directament a les circumstàncies difícils del seu temps, la repressió i l'anorreament cultural de la dictadura franquista. "L'escriptor més representatiu d'aquesta generació (la dels anys 1950-1960, s'entén), J. Vallverdú, esdevé un altre cop el paradigma del model de pluriocupat, que, per raons ètiques, es veu gairebé obligat a omplir l'ampli panorama de les lletres amb multitud de registres i discursos",⁴ comentava el professor Josep Borrell. L'escriptor no treballa per demostrar o divulgar cap idea o teoria, ni pretén assolir cap fita literària, sinó que enceta i explora els camins

3. Més que qualsevol altra referència bibliogràfica, és a les pàgines de les tres instàncies on es troba la informació més completa i extensa sobre l'autor i la seva obra; l'Associació d'Escriptors, <<http://www.escriptors.cat/autors/vallverduj/>>; la pàgina personal, <<http://www.vallverdu.org/>>, i la Càtedra Màrius Torres, <<http://www.catedramariustorres.udl.cat/espaimt/directori/index.php#V>>.

4. Josep Borrell (1985). "El fet literari a Lleida (1908-1980)". Lleida, 1970-1985. Barcelona: Fundació Caixa de Pensions, p. 83.

que se li van obrint, com aquell qui examina tots els apartats de la realitat que obren vies de llibertat. I a partir d'aquests referents i gràcies a una llarga trajectòria literària i vital, Josep Vallverdú arriba a dibuixar un immens panorama de la seva terra, i al final es delecta en la varietat dels registres i assumeix directament la condició de tastaolletes literari.

“El viatge-escriptura és una arqueologia del paisatge; el viatger —l'escriptor— baixa com un arqueòleg als diversos estrats de la realitat per llegir fins i tot els indicis amagats sota altres indicis, per recollir totes les vides i les històries que pugui i salvar-les del riu del temps, de l'onada anul·ladora de l'oblit, gairebé com si construís una fràgil arca de Noè de paper, tot i ser irònicament conscient que és precària”, apunta Claudio Magris.⁵ Aquest és el món col·lectiu que ha bastit literàriament Josep Vallverdú, el món que vol compartit amb els seus conciutadans. Forçosament, aquest món literari és també personal, de creador, fet que ens obligarà a entendre la seva biografia i a no perdre completament de vista la poesia, els contes i altres expressions més íntimes o fabuladores.

Noranta i escaig anys de vida i sense parar d'escriure des dels vint anys constitueixen un viatge literari molt llarg, un viatge que salta generacions. Des del naixement a la ciutat de Lleida el 1923, l'escriptor ha tingut les obligades distraccions professionals i familiars, però no ha perdut de vista la producció literària. Tant, que el biògraf oficial, Josep Maria Aloy

5. Claudio Magris (2008). *El viatjar infinit*. Barcelona: Edicions de 1984, p. 20. La versió original en italià de l'autor és de 2005, criteri cronogràfic que s'ha seguit estrictament en les citacions del text per mantenir la fidelitat a l'època.

(1948), ha arribat a comptar unes 50.000 pàgines escrites fins a principi de 2012, que surten aproximadament a una pàgina i mitja diària en seixanta anys i escaig de treball literari.⁶ El mateix biògraf parla d'un autor de 70-70-70,⁷ que en aquest cas no es refereix als centímetres de circumferència de pit-cintura-malucs, que donarien un monòlit insuls, sinó a la producció de llibres en els tres grans àmbits de la seva obra literària; la literatura infantil i juvenil, les traduccions i un tercer grup d'obres d'assaig, dietaris, memòries i altres gèneres pròxims a la no-ficció. Aquesta profusió vallverdiana, porta el crític Joan Triadú a parlar de l'escriptor "que ha parlat *perquè ha cregut* ... La seva prosa reproduceix la seva sòlida i convicta condició d'home de conviccions, fins al punt que la dita es pot girar, com féu Riba en memorables articles, dient que *ha cregut perquè ha parlat*. Escriure ha estat, en efecte, consubstancial a la seva vida: escriure li és com viure".⁸

Josep Vallverdú, que el professor Josep Borrell (1954) ha qualificat d'autèntic Robinson Crusoe, un personatge literari el qual, per cert, té en bona estima, ha dedicat tota una vida a l'escriptura en plural. I, com aquell que no vol, ha arribat a construir tot un univers personal des de la seva illa solitària ponentina.⁹ Qualsevol que s'hi endinsi, no solament té hores de lectura per endavant, sinó que també s'hi pot perdre.

6. "Vallverdú, l'autor de les 50.000 pàgines". Avui, 27/4/2012. Ressenya de la conferència de Josep Maria Aloy sobre l'escriptor.

7. Josep Vallverdú entrevistat a Bon Dia, 17/6/2013. L'escriptor atribueix la frase a Josep Maria Aloy.

8. Joan Triadú (1983). "Assaig autobiogràfic de Josep Vallverdú". Avui, 13/5/1983.

9. Josep Borrell (2008). "Algunes pistes sobre l'escriptor a propòsit de «Pelegri dels Mots»". Escriptor i societat. Lleida: IEI.

I sembla com si això mateix pretengués l'escriptor en alguns moments.

Insistim que a la immensitat de l'obra escrita s'hi afegeix la seva varietat. Al crític Isidor Cònsul (1948-2009) es deu l'expressió "escriptor tot terreny", en la qual el personatge se sent confortable; de la narrativa per a infants i joves a la novel·la per a joves i adults, passant per l'assaig, la literatura de viatge, multitud de traduccions dels gèneres més diversos i, fins i tot, pinzellades de teatre i poesia. I, a més a més de tota aquesta varietat de registres, s'hi afegeixen els dietaris, escrits biogràfics, articles periodístics i tots els miralls o artificis que Josep Vallverdú va deixant pel camí per tal de fer fonedissa la seva personalitat. "És possible que si es produeix en el futur una biografia a fons del meu «cas», —i feina els dono a estirar enfora la veritat d'entre tot el bosc de pantalles amb què he atrinxerat els racons íntims— es trobi el corrent soterrat que expliqui què em féu abandonar el ritme de la producció literària infantil"¹⁰ (JV, 2007).

Josep Vallverdú ha escrit tant i de gairebé tot, que resseguir-lo es converteix en una mena de cursa d'ultraresistència. I el joc de pistes encara es complica una mica més perquè ell mateix és el primer relator de la pròpia obra. La radiografia de les seves aportacions paisatgístiques o geogràfiques, que basarà bona part del treball que segueix, podria estar ben bé feta amb retalls extrets dels seus escrits, l'un després de l'altre. Ni que no ho sembli, tot això comporta dificultats afegides a l'hora d'interpretar i de posar ordre i concert en les afirmacions i expressions de l'autor.

10. Josep Vallverdú (2007). Pelegrí dels mots. Lleida: Edicions de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 41.

Per avançar en la jungla vallverduniana, hem de fixar-nos alguna fita o camí, i nosaltres l'hem trobat a través de tres grans aproximacions de les quals neixen els tres grans capítols que guien l'obra que segueix. Tres capítols que poden resumir tres grans reivindicacions o programes personals; la de la relació de l'home amb la terra, la de la seva acció política i la dels pensaments i creences que en constitueixen l'impuls.

Primer de tot, l'escriptor ens descobreix el sentit que la proximitat a la terra confereix a la persona i a la col·lectivitat, fruit d'una relació personal molt directa i quasi biològica. El concepte de terror, "terròs" en la versió lleidatana, és el que expressa millor la imbricació que es produeix entre l'home i el medi que li satisfà les necessitats més elementals de sosteniment. En la mesura que la necessitat apressa, la comunió amb la terra és més directa i visceral; però l'autor va més enllà d'aquest sentiment que podríem trobar en terratinents i pagesos. S'obre a perspectives més enraonades, l'ecològica en alguns moments, però sobretot una visió més lliure i personal lligada a l'exploració dels sentits, la que reconeixem com a visió paisatgística. Ja fa molts anys que la pintura i altres arts treballen i interpreten els paisatges. L'obra literària de Josep Vallverdú en recull el testimoni i l'amplifica amb una veu pròpia, que deixem fluir a través de moltes citacions.

Josep Vallverdú no es queda en una recreació estètica, sinó que busca els protagonistes quotidians dels paisatges i els invita, en el fons, a l'acció. Des d'aquesta nova perspectiva explora les relacions i interessos que s'entrecreuen entre pobles, comarques, ciutats i metròpolis; les geometries variables del territori. L'escriptor analitza el quefer dels habitants i els interpel·la en les seves consciències, tot avançant propostes

socials i econòmiques des d'una aproximació clarament geoestratègica. En els darrers anys del franquisme Josep Vallverdú esdevé pal de paller en la definició d'una nova geografia de les terres de Lleida, un Ponent que es presenta com una proposta de país per a sobreposar-se als esquemes localistes que collaven les mentalitats a la dictadura franquista.

Ponent, en el fons, és una bandera per avançar en un nou marc de llibertat, democràcia i catalanitat que és el que guia tota l'obra de Josep Vallverdú. I és que la magnitud i contingut de tota aquesta obra no s'expliquen sense aquest foc personal que impulsa el seu enorme esforç literari. Es feia imprescindible d'aprofundir-hi en un tercer gran capítol que explora els anhels, el tarannà i les eines expressives amb les quals ens arriba l'escriptor; manifestacions d'un compromís personal amb les quals ens interpel·la sobre el compromís propi del lector.

LA DESCOBERTA DEL PAISATGE PONENTÍ

L'aire que ja li era conegut! Perquè no podia equivocar-se. Entre el batre del cor, que retronava dins el seu pit com un tambor, escoltava a ràfegues el rítmic cop d'aquell motor estimat, inconfusible... Aquella era la contrada. En una banda o altra hi hauria la masia, hi hauria els seus amics, el badiu amb la palla, la gran era amb els feixos de llenya prima entremesclada d'herba que hi creixia entre les branques.¹ (JV, 1969)

Amb la frase anterior, que representa el retorn a la casa i la terra estimada, acaben les aventures i desventures del protagonista més famós de Josep Vallverdú, el Rovelló, que és un gos, però podria ser qualsevol de nosaltres, humans. No endebades les persones hem sortit també d'algun bressol i necessitem els indrets estimats i coneguts per refugiar-nos, menjar i dormir. També per acontentar els nostres sentiments, ni que sigui amb la familiaritat mecànica que desperta el taf-taf d'un tractor.

En una exploració de les geografies de Josep Vallverdú la seva narrativa infantil i juvenil sembla inicialment prescindible. Perquè, què ens pot afegir una obra de creació dirigida a

1. Josep Vallverdú (1969). Rovelló. Barcelona: La Galera, p. 103. Premi Folch i Torres 1968.

un públic jove que no vol gaires filigranes al que ja sabem a través de tota l'obra d'assaig i tota l'obra més personal? Què ens pot afegir, particularment, l'obra més premiada, editada, traduïda i versionada, el *Rovelló*?

Doncs, bé! En obrir la primera pàgina del *Rovelló* —de les primeres edicions, val a dir— ens trobem amb la “terra” inconfusible de Josep Vallverdú dibuixada. Se'ns hi presenta un mapa del país inventat de Rovelló que coincideix extraordinàriament amb el de la infància de l'escriptor, amb les seves muntanyes, planes i rius, i amb les seves cabanes, masos, pobles i viles. S'hi ens indica el periple del protagonista de la novel·la, el gos Rovelló, que en el seu viatge ens apropa a les plantes i animals, les feines del pagès i les formes de vida de la ruralia, així com les seves paraules i imatges. Cóm, corró, dogal, fanga, morral, panistra, perpal, rascle, rella, senalla, sogall, tragella, vencill... Són les paraules de la gent de la terra que s'expliquen també en el glossari final de la novel·la perquè els lectors de ciutat estiguin al cas, i els de poble, afegiríem, no se n'oblidin. Poques d'elles se'n fan anar avui en dia, però això no vol dir tampoc que el “terror” que les ha vist néixer i créixer s'avingui a perdre-les.

ARRELS FAMILIARS; DE LA BOTIGA A L'HORT

“En totes llurs obres, púdicament o impúdicament, els escriptors, un moment o altre, destil·len una gota de la seva infantesa. El comú de la gent no s'adona del pes que la infantesa té en la vida de l'home”² (JV, 1974), diu Josep Vallverdú

2. Pròleg de Josep Vallverdú a Memòria de Riella, de Guillem Viladot, Barcelona: Pòrtic, 1974, p. 7.

al pròleg a l'obra de l'amic Guillem Viladot, *Memòria de Riella*, obra, per cert, on s'hi introdueixen alguns dels paisatges més bells del poeta agramuntí sobre el propi país, el país de la memòria recuperada de la infància. “Però anant sol em sentia jo, i sentint-me jo volia eixir de mi perquè encara —el temps era tendre— no era prou egoïsta. I volent fugir de mi mateix em llançava a les flors, als ocells, al vent... I les flors, els ocells i el vent em donaven un amor que jo hauria volgut sentir venir cap a mi des de tots els nens del poble”, hi explicava Viladot.³ El nen descobreix l'altre i aquest altre es converteix en un component més d'aquest cercle immediat que s'estira des de la mateixa unitat de sang de la família i va abastant la comunitat rural, precisa Vallverdú. “Així, el rodal d'activitat i l'àmbit crític en què els desencisos, les il·lusions, les racionalitzacions del testimoni parlant es mouen és la família; i, un xic més enllà, repetim, la comunitat on el nen viu els primers anys”⁴ (JV, 1974).

Potser Vallverdú, pobletà de temporada, no sentirà aquest vincle local en tota la intensitat de Viladot. De fet, Josep Vallverdú neix en una ciutat i en una família menestral. El seu pare, precisament, no en va voler saber res de la terra i del poble, i fou comerciant gerent d'una casa de teixits de Lleida. Els companys de jocs i d'estudis de Vallverdú seran nens i joves de ciutat; a la primària, dels Germans Maristes, i a la secundària, de l'Institut de Lleida. I més endavant, els seus estudis i la seva vocació professional el portaran cap a ambients encara més urbans.

3. Guillem Viladot (1959). “Egoïsmes”. Temps d'estrena. Barcelona: Biblioteca Selecta, p. 72-73.

4. Pròleg de Josep Vallverdú a *Memòria de Riella*, de Guillem Viladot, Barcelona: Pòrtic, 1974, p. 10.

Però serà el camp, més que no pas la ciutat, el que suscitarà les emocions més vives. Podríem pensar que això té bastant a veure amb el fet que la Lleida dels anys 1920 i 1930, una ciutat que tenia aleshores 38.000 habitants, era manifestament camperola, amb una esponerosa horta que penetrava la ciutat per totes les cantonades, els pagesos que omplien mercats, carrers i places, i “la implantació de les formes pageses que n’informava tot el nervi”⁵ (JV, 2010). Però el camp per excel·lència de Josep Vallverdú es troba una mica lluny de la ciutat i correspon a una ruralitat profunda. La mare era dels Omellons (Garrigues) i el pare de Sant Martí de Maldà (Urgell), i, tal com confessarà repetidament, l’escriptor trobarà el referent principal d’infància i joventut a la casa pairal de Sant Martí de Maldà, un poble que l’any 1930 tenia 1.252 habitants, on farà llargues estades.

Gràcies als casoris en edats primerenques tan freqüents aleshores, quan Josep Vallverdú té deu anys, el seu pare comerciant en té vint-i-vuit i el seu padrí terratinent de Sant Martí, quaranta-nou. S’entén, doncs, que aquest padrí, que era vidu, li exercís també una influència directa i activa. L’autor el defineix com una home senzill i rústec, que es trobava essencialment lligat al terròs i que era tot un compendi de saviesa popular sobre la terra, que Vallverdú recollirà. Vist tot plegat, no és estrany que en la seva biografia l’escriptor s’esplaiï en la vida, no solament del padrí, sinó del repadrí, els quals ocupen quasi la meitat de les pàgines de tot el primer volum de memòries *Desmudat i a les golfes* (2000). La relació amb el padrí assegura l’entroncament amb la nissaga rural, i amb ella arriben d’altres virtuts que poden semblar menys

5. Josep Vallverdú (2010). *Veïnats i fesomies*. Lleida: Pagès editors, p. 11.

relacionades amb la literatura, però que hi tindran la seva incidència. Com ara matinar: a les cinc fora del llit i cap al tros, que queda un dia llarg per endavant! És un costum que s'empeltà i que explica, també, la seva obra prolífica.

Més enllà de les persones i els temps, la ruralia deixà un pòsit d'imatges i sensacions que alimentaran la creació literària, i que influeixen en les idees i el tarannà personals. D'aquí sorgeixen els referents del propi univers mental: la proximitat a les plantes i els animals, el ritme compassat de les estacions i el trajecte solar de cada dia, les nits a la pallera, el bany al safareig de l'hort... “Durant l'hivern, els records més dolços i gratificants eren sempre relacionats amb la temporada de vacances al poble”, explica tot recordant la seva infantesa⁶ (JV, 2000).

La ruralia representa encara alguna cosa més per a Josep Vallverdú; la consistència i perdurabilitat de la naturalesa i de la vida, naturalesa i vida que s'acompleixen en un univers autosuficient i raonable per ell mateix com era la ruralia de la primeria del segle xx. S'ha dit i repetit aquí i allà que el camp és la reserva, el refugi en moments de crisi, el lloc que garanteix la subsistència als seus residents i on es retroben equilibris indispensables. En els anys de postguerra que l'escriptor passa a Barcelona, el record i els viatges esporàdics al poble representen un lenitiu als senyals cruents de la guerra, la misèria i la pressió dictatorial que engolien la ciutat. “Els qui teníem les arrels encara vives a la ruralia ens hi aferràvem sempre que volíem oblidar els canvis polítics, socials, les agrors que tocava viure a les ciutats. De les coses intocades,

6. Josep Vallverdú (2000). *Desmudat i a les golfes*. Barcelona: Proa, p. 104.

de la vellúria de les pedres i del ritme del treball agrari, semblava desprendre-se'n una garantia d'immutabilitat, una promesa de perdurabilitat i fermança de solidesa”⁷ (JV, 1996).

Per a Vallverdú la ruralia no es presentarà tampoc només sota la imatge del secà urgellenc o quasi segarrenc de Sant Martí de Maldà, sinó que abastarà quasi tota la diversitat de la gran plana. A les sensacions i contactes del Sant Martí pairal s’hi afegiran les convivències amb una tieta del barri de la Bordeta, que en els anys 1930 consistia en unes poques cases enmig de camps de l’horta de la ciutat de Lleida. A més a més, hi havia l’oncle veterinari a Bellpuig, al qual acompanyava en les seves visites, i hi havia encara uns parents al Palau d’Anglesola, al mig de l’Urgell regat. Gairebé un compendi, doncs, de les planes ponentines, amb el contrast punyent entre el regadiu i el secà que anirà aflorant en diferents moments de l’obra literària. “Aquell contacte amb la finca, amb les granges, va desvetllar en el nen la consciència d’una altra agricultura. Igualment, escoltar i contemplar els pagesos del pla regat li va fer comprendre que eren diferents, tal vegada l’abundor de les collites i la relativament més segura realitat d’aquestes, lluny de l’entelèquia freqüent del secà, els feia més exuberants, oberts, francs i fins deixats. Allí no calia estalviar fins a un tros de vencill, com al secà”⁸ (JV, 2000).

Més enllà de les seves diferències físiques i econòmiques, és la ruralia en general que es converteix en fil espiritual del mateix autor. I és una ruralia que s’identifica més directament amb la pagesia i el territori agrari ben colonitzat i viu del Ponent. És la ruralia que l’autor convertirà més tard en

7. Josep Vallverdú (1996). Vagó de tercera. Barcelona: Proa, p. 158.

8. Josep Vallverdú (2000). Desmudat i a les golfes. Barcelona: Proa, p. 118.

pràctica personal diària a través de la vida en un poble i del conreu de l'hort familiar. “A mi doneu-me la terra agrícola, ramadera en contemplació, doneu-me un ambient camperol, però amb casa, amb repòs i estabilitat, amb un hort per conrear personalment i quatre flors que la dona faci lluir només de mirar-les”⁹ (JV, 1983).

L'hort, en concret, forma part de la vida quotidiana de Josep Vallverdú que, tal com han fet els pagesos ponentins des de temps immemorial, dedica un temps diari al conreu de les verdures i hortalisses per a la pròpia taula. Josep Vallverdú rep els coneixements i l'afició directament del padrí, i ens podem imaginar la incidència d'aquesta pràctica quotidiana en l'obra escrita. Per a Josep Vallverdú el coneixement de la terra i dels seus treballs i suors no prové d'observacions esporàdiques i de converses de cafè, sinó de l'aplanar el llom diari de l'hortolà.

A banda del contacte directe amb l'aigua, el fang i les plantes, les labors de l'hort representen un temps especial que dóna les seves gratificacions. Fer hort és, d'entrada, l'exercici físic adult per excel·lència. “Si vols estar en bones condicions físiques no cal que corris o vagis al gimnàs, agafa el xapo i comença a entrecavar”, comentaven fins fa poc la gent de camp (ara ja tenen els mateixos costums estranys que els de ciutat). A més de l'exercici físic, que en principi no té gaires ressonàncies literàries, el treball de l'hort té virtuts intel·lectuals. Les feines manuals distreuen la ment de cabòries i són un bon exercici de relaxament; però, al mateix temps, ni que pugui semblar estrany o paradoxal, les feines repetitives de l'hort alliberen

9. Josep Vallverdú (1983). *Indíbil i la boira*. Barcelona: Destino, p. 142.

un registre mental diferent del que s'utilitza quotidianament, amb uns resultats exploratoris ben singulars. Almenys així ho reconeix. "... possiblement estava treballant a l'hort, que és un indret on se'm solen acudir idees per a llibres futurs. El conreu reposat de la intel·ligència i el desvetllament interior té bastant a veure amb l'horticultura. Aconsellaria al lector que en fes la prova, sempre que no el domini l'aprensió d'endinsar-se en una suposada inutilitat, ni li faci angúnia el fang dels solcs"¹⁰ (JV, 2007).

Ens podem imaginar Josep Vallverdú que descobreix acotxat davant del reng d'enciams allò que no troba assegut a la taula d'estudi davant les ratlles que salten del teclat de la màquina. L'escriptura o, senzillament, la pantalla en blanc, el fan presoner d'un determinat món de lletres. El reng d'enciams allibera el registre mental dels somnis actius. Uns somnis, tanmateix, que no queden submergits sota els llençols, sinó que es fan plenament presents al reng i tot seguit passaran a la línia escrita.

Com veurem més endavant, la proximitat a l'agricultura i la ruralitat impregnaran els continguts de l'obra de Vallverdú. En les obres de perfil més geogràfic, de viatge i assaig, la ruralitat és l'objectiu predilecte d'interès i concentra la major part dels continguts. Mentre, en l'obra de ficció la ruralitat és el medi de l'acció i juga un paper més d'embolcall.

El món vital més pròxim de l'autor apareix explícitament en unes quantes obres creatives, encara que no representa el context més habitual d'aquestes, que gira cap a entorns més universals i sense límits temporals. El món rural de proximi-

10. Josep Vallverdú (2007). Pelegrí dels mots. Lleida: Fundació Pública de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 103.

tat el trobem fonamentalment en un dels seus primers reculls de contes, *Festa Major* (1960), que es desenvolupa en un poble d'interior que podria ser dels secans lleidatans, i que té com a rerefons els canvis profunds de la societat rural del moment, amb uns protagonistes també molt emblemàtics. “El caciquisme havia estat substituït per la dictadura arbitrària dels consistoris novells. Batlles motoritzats, jovenívols, de posats esportius, que fumaven ros. Els antics alcaldes, que convidaven a toscans i copeta, havien desaparegut quan desaparegué el bon tabac”¹¹ (JV, 1960).

L'escriptor reconeix una presència directa del propi món en la literatura de ficció. “Les estades allà em van marcar. Per exemple, *Saberut i cua-verd* (1982) és una novel·la infantil que està ambientada a Sant Martí de Maldà”¹² (JV, 1992). Ja hem destacat a l'inici els referents de *Rovelló*, mentre *L'home dels gats* (1972) posa en dansa les relacions veïnals d'un poble a partir de l'arribada d'un nouvingut, en aquest cas a muntanya. Uns anys més tard, *Els genets de la tarda* (1992) ens situa també dins el context d'un poble rural similar a Sant Martí sotmès a una situació de violència gratuïta que posa en evidència les febleses de la vida col·lectiva d'un poble, les quals coneix bé. Més cap aquí, *La germana de la núvia* (2008) inclou dues històries duríssimes de la Guerra Civil als pobles. I encara hauríem de veure els petits contes publicats al llarg dels anys a la revista *Cavall Fort* per completar els senyals de

11. Josep Vallverdú (1960). *Festa Major*. Barcelona: Albertí editor, p. 22.

12. Josep Vallverdú, entrevista. M. Biosca i M. P. Cornadó (1992). *Escriptors d'avui. Perfils literaris*. 1a sèrie. Lleida: Paeria, Ajuntament de Lleida, p. 90.

la vida i l'entorn rural de l'escriptor; *Els pobres del divendres*, *El barb*, *El tirador*, *El noguer gegant...*

En definitiva, a partir de les vivències d'un nen de poble, Josep Vallverdú coneix de prop les cares que l'aventura presenta en un entorn rural, i aquí troba un bon filó literari. Són unes aventures que s'omplen de sentit amb la descoberta dels amics i a la solidaritat juvenils, i que ofereixen un terreny adobat per a la figura de l'heroi amb el qual s'identificaran els lectors joves. Són aventures d'infància o de joventut majoritàriament cànides i innocents en el seu origen, que en la recreació literària es poden estirar, deformar i fer més complexes, i, fins i tot, greus i tràgiques. És, o era, l'univers variat i viu dels pobles. “Quan escrius una novel·la infantil o juvenil, què hi pots fer passar a la ciutat?... Si no són (aventures) de l'escola, són les d'un individu que li proposa de prendre droga o de punxar-se; pel carrer hi ha automòbils, gent desconeguda, o sigui que... Vaig escriure una història ambientada en una ciutat i el protagonista es passava l'estona dalt d'un terrat”¹³ (JV, 1992).

DE L'HORT A LA LLETRA

En una de les darreres entrevistes, Josep Vallverdú recordava una frase del seu admirat Gaziell a l'hora de fer un balanç de la seva trajectòria. “A la vida et fas un projecte de vida... Al final t'adones que entre un quinze i vint per cent correspon a aquell projecte de vida i tota la resta ha estat

13. Josep Vallverdú, entrevista. M. Biosca i M. P. Cornadó (1992). *Escriptors d'avui. Perfils literaris*. 1a sèrie. Lleida: Paeria, Ajuntament de Lleida, p. 90.